

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi terveydensuojelulain muuttamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

1. Yleiset huomiot hallituksen esityksestä

Hallituksen esitys perustuu sosiaali- ja terveysministeriön (STM) johdolla tehtyyn perusteelliseen työhön juomavesidirektiivin toimeenpanon vaikutuksista Suomen lainsäädäntöön ja talousveden laadun seurannan ja siitä tiedottamisen käytäntöihin. Tässä työssä on ollut mukana kaikki Suomen talousvesisektorin organisaatiot sekä asiantuntijoita niin julkiselta kuin yksityiseltä sektorilta. Näin esityksestä on tullut perusteellinen ja jo valmiiksi monipuolisesti eri sidosryhmät kuin myös veden kuluttajat huomioiva.

SYKE pitää ehdotettuja periaatteita ja toimenpiteitä tärkeinä veden käyttäjien kannalta, ja hallituksen esityksessä on kiinnitetty huomiota merkittäviin asioihin, jotta tasapuolisuuden periaatteet oikean tiedon jakamisessa toteutuisivat. Terveydellisten seikkojen lisäksi tiedottamisessa kiinnitetään huomiota ympäristön kannalta merkittäviin asioihin, kuten esimerkiksi luvussa 2.1.9 Kiertotalouden edistäminen, energiankulutuksen vähentäminen.

Huomiot esityksen taustasta, tavoitteista ja nykytilan kuvauksesta: jaksot 1 – 3

Juomavesidirektiivin keskeisenä tavoitteena on talousveden terveydellisen laadun turvaaminen talousveden laatuvaatimusten ja riskienhallinnan keinoin. Riskinarvioinnissa ja riskienhallinnassa otetaan huomioon koko vedentuotanto- ja vedenjakelujärjestelmä raakavedestä veden käyttäjän hanaan asti. Tämä riskiperusteinen lähestymistapa on todettu yleisesti tehokkaaksi tavaksi ehkäistä ennalta talousveden laatuun liittyviä häiriöitä. Hallituksen esityksessä tuodaan esille useita georeferoituja tietoja edelleen raportoitavan Euroopan eri instansseille tai varmistettavan näiden instanssien pääsy näitä koskeviin tietokokonaisuuksiin. Suomen ympäristökeskus huomauttaa nykytilanteen asettavan tietojen avoimuuden osalta riskejä, jotka tulisi mahdollisesti uudelleen arvioida talousveden turvallisuuden näkökulmasta. Suomen maantieteellinen asema Euroopassa eroaa muista EU-maista ja Suomen vesihuoltoon liittyvien georeferoitujen tietojen turvallisuutta eri instanssien käytössä voi olla vaikeaa varmistaa. Mitä laajemmin tietoja jaetaan, sitä suuremmiksi riskit voivat kasvaa. Tätä turvallisuusnäkökulmaa ei ole esityksessä mielestämme vielä riittävässä määrin huomioitu.

Juomavesidirektiivin mukaan jäsenvaltio voi poiketa säädetyistä raportointivelvoitteista INSPIRE-direktiivin 13 artiklan 1 kohdan mukaisesti kansainvälisiin suhteisiin, yleiseen turvallisuuteen tai maanpuolustukseen liittyvien syiden vuoksi kansallisten lakien salassapitoluokituksen nojalla.

Juomavesidirektiivin johtolauseessa 42 korostetaan, että kaikkia direktiivin säännöksiä, jotka Århusin sopimuksen mukaisesti liittyvät tietojen saantiin ja tiedonvaihtojärjestelyihin, ei tulisi rajoittaa ympäristötiedon julkisen saatavuuden direktiivin eikä INSPIRE-direktiivin soveltamista.

HE:ssa Vedenjakelualueen rajausta määritellään julkisuuslain 24 §:n mukaisesti salassa pidettäväksi tiedoksi, jota ei esitetä julkisesti verkkopalveluissa eikä siihen sovelleta INSPIRE-direktiivin mukaisia velvoitteita. Tieto olisi kuitenkin viranomaisten käytössä taustatietona.

SYKE pitääkin tärkeänä, että lainsäädäntöä selkeytettäisiin siten, että vedenjakelualueiden rajausten lisäksi myös muut vedenottoon liittyvät paikkatiedot todettaisiin lainsäädännössä salassa pidettäväksi tiedoksi.

Huomiot esityksen nykytilan kuvauksesta ja vaikutuksista: jakso 4

Juomavesidirektiivin toimeenpanon vaikutukset ja velvoitteet SYKELLE on sisällytetty pääosin vesihuoltolakiin, mikä selkeyttää hyvin SYKEN roolia tässä lainsäädännössä. Esityksessä on huomioitu kattavasti asiaan liittyvät tietojärjestelmät ja todettu niiden sekä vesi.fi-verkkopalvelun roolit helpottamaan juomavesidirektiivin toimeenpanon aiheuttamaa hallinnollista taakkaa viranomaisille sekä muille organisaatioille. Tietojärjestelmien ja niistä vastaavien organisaatioiden verkosto on kuitenkin monimutkainen ja SYKEN näkemyksen mukaan tässä esityksessä ei olla riittävästi tuotu esiin tämän kokonaisuuden vastuutahoja ja rooleja. Tietojärjestelmien ja tietoa-aineistojen osalta olisi syytä määritellä myös ylläpitäjän tehtävät ja vastuut esimerkiksi samoin kuin ympäristönsuojelulain yhteydessä on tehty. Samalla tulisi selkeyttää myös tiedonhallintalain (906/2019) mukainen järjestelmien ja aineistojen omistajuus ja siihen liittyvät velvoitteet.

Myös tiedon laatuun ja oikeudellisuuden varmistamiseen liittyvät vastuut tulisi selkeyttää.

Esityksessä todetaan, että tiedot siirtyvät tietojärjestelmistä rajapintoihin, joista tiedot voidaan lukea tarvittaviin palveluihin ja raportteihin kansalaisia ja EUta varten. Esityksessä mainitaan, että tietokokonaisuuksien yksityiskohdat tarkentuvat myöhemmin, näin varmasti onkin, mutta jo tässä vaiheessa tulisi olla tieto eri organisaatioiden vastuista ja velvoitteista tiedon siirtymiseksi oikein ja joustavasti. Aikaisempien direktiivien velvoitteiden raportoinneista saatujen kokemusten perusteella tämä EU raportointi vaatii merkittävän määrän myös vesihuollon asiantuntijatyötä sekä raportointiin liittyvää teknistä osaamista. Tämä on mielestämme jätetty liian vähälle huomiolle tässä esityksessä.

SYKELLE esityksessä määriteltyjä tehtäviä varten on ehdotettu rahoitusta tietojärjestelmien ja rajapintojen kehittämiseen 3 miljoonaa euroa, ja rajapintojen vuosittaiseen ylläpitoon 100 000 euroa. Vuosittaisen ylläpidon tulisi kattaa myös tietojärjestelmien ylläpito ja pienkehitystehtävät sekä vesihuollon asiantuntijatyö, mikä näkemyksemme ja kokemuksemme mukaan tulee olemaan merkittävä. SYKE esittääkin vuosittaisen ylläpitotehtäviin varattavaksi 200 000 euroa. Esityksessä on ehdotettu lisäresursseja 15 htv verran, onko tämä realistinen toive yhden direktiivin toimeenpanon osalta, kun aikaisemmin vähäistenkin lisäresurssien saaminen valtiohallintoon vesihuollon toimialalle on ollut vaikeaa. Onko ajatuksena, että tämä resurssi kohdistettaisiin ELY-keskusten tehtäviin? Esityksessä on tehtäviä vastuutettu merkittävästi kunnallisille toimijoille ja valtion muille organisaatioille, onko tämän ehdotuksen 15 htv:een sisällytetty kaikkien toimijoiden asiantuntijatehtävät?

Niin ehdotettuihin rahoitusosuuksiin kuin koko direktiivin raportointiinkin tulisi selkeämmin liittää kokonaisuuden vastuutaho. Sosiaali- ja terveysministeriöllä on näkemyksemme mukaan päävastuu juomavesidirektiivin osalta. Erittäin suuri työmäärä toteutuksesta on kuitenkin nyt määritelty ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalle. Mikäli esitettyjä resurssointeja ja rahoitusta ei saada järjestymään, ei vastuu voi jäädä vain esityksen mukaisille työn suorittaville tahoille, joilla jo ennestään on nykyresurssit ylittävä määrä sekä viranomaistehtäviä että raportointivelvoitteita.

2. Yleiset huomiot terveydensuojelulaista

Terveydensuojelulaki 16 § Soveltamisala

Terveydensuojelulaki 16 a § Määritelmät

Määritelmistä ehdotetaan poistettavaksi vedenottamon määritelmä, koska vedenottamosta, sen omistajasta ja kaivossa tai muussa vedenottamossa olevan veden omistamisesta sekä vedenottamon suoja-alueesta ja sitä koskevista määräyksistä säädetään vesilaissa (587/2011). Suomen ympäristökeskus huomauttaa, että tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan esitetty muutettavan vesilakia, jonka sääntelyssä on tähän asti tukeuduttu terveydensuojelulaissa olevaan vedenottamon määritelmään.

Joko terveydensuojelulain tai vesihuoltolain määritelmiin tarvitaan SYKEN näkemyksen mukaan sekä vedenottopisteen että vedenottopisteen vedenmuodostumisalueen määritelmät. Vedenottopisteen vedenmuodostumisalueen osalta edellytetään SYKEN kokoavan ja edelleen toimittavan siihen liittyviä tietoja mm. kuvauksen ja riskitietoja. Tietojen kokoaminen ja toimittaminen on epämääräistä, ellei termejä ole lainsäädännössä määritelty.

Terveydensuojelulaki 17 § Yleiset laatuvaatimukset

Terveydensuojelulaki 17 a § Laatuvaatimuksista poikkeaminen

Terveydensuojelulaki 17 b § Vedentuotantoketjussa käytettävät kemikaalit, materiaalit ja tuotteet

Terveydensuojelulaki 18 § Talousvettä toimittavan laitoksen toiminnan hyväksyminen

Terveydensuojelulaki 18 a § Ilmoitusvelvollisuus vedenjakelualueesta

Terveydensuojelulaki 19 § Riskiperusteisen lähestymistavan yleiset periaatteet

Terveydensuojelulaki 19 a § Talousveden toimitusjärjestelmän riskienhallinta

Terveydensuojelulaki 19 b § Talousveden toimitusjärjestelmän riskienhallinta

Terveydensuojelulaki 19 c § Ensisijaisten tilojen vesilaitteistojen riskienhallinta

Terveydensuojelulaki 20 § Talousveden laadun valvonta ja tiedottaminen

Terveydensuojelulaki 20 a § Talousveden välityksellä leviävän epidemian tai muun terveyshaitan ehkäiseminen

Terveydensuojelulaki 21 § Tietokokonaisuudet

Terveydensuojelulaki 47 § Viranomaisen oikeus saada ja luovuttaa tietoja

Terveydensuojelulaki 49 a § Tutkimuslaboratoriot

Terveydensuojelulaki 49 b § Tutkimuslaboratorioiden valvonta

Terveydensuojelulain liite

3. Yleiset huomiot vesihuoltolaista

Vesihuoltolaki 3 § Määritelmät

SYKEN näkemyksen mukaan on positiivista, että vesihuoltolaitoksen määritelmä muutettaisiin yhdenmukaisesti noudattamaan samaa, kuin terveydensuojelulaissa vettä toimittavan laitoksen määritelmä. Henkilömäärä tulisi sitoa vain vakinaiseen asutukseen ajankohdalla vuoden viimeinen päivä. Vuosittaisten vaihteluiden vuoksi 50 henkilöä tai 10 m³ vuorokaudessa rajamailla olevien laitosten vuoksi tulee sopia tarkastelutapa, mihin laitos katsotaan kuuluvaksi (esim. kolmen vuoden liukuva keskiarvo).

Määritelmiin tulee SYKEN näkemyksen mukaan lisätä sekä vedenottopiste että vedenottopisteen raakaveden muodostumisalue. SYKEN edellytetään kokoavan vedenottopisteen raakaveden muodostumisalueen osalta tietoja mm. kuvauksen ja riskitietoja. Tietojen kokoaminen ja toimittaminen on epämääräistä, ellei termejä ole lainsäädännössä määritelty. Raakaveden muodostumisalueen osalta tulisi olla myös tarkempaa ohjeistusta siitä millaisiin selvityksiin alueen rajaamisen tulisi perustua.

Vesihuoltolaki 4 § Viranomaiset

Vesihuoltolaki 15 § Vesihuoltolaitoksen selvilläolo- ja tarkkailuvelvollisuus

”Vesihuoltolaitos huolehtii siitä, että vedenottopisteillä toteutetun raakavesitarkkailun tulokset, sekä ~~pohja~~ vedenottopisteen sijainti- ja ominaisuustiedot, toimitetaan ympäristönsuojelulaissa tarkoitettuun ympäristönsuojelun tietojärjestelmään.” Pykälässä puhutaan vedenottopisteistä, mutta missään lainsäädännössä ei ole määritelty vedenottopistettä (kts. kommentti koskien VHL 3 §). Määritelmä tarvitaan, koska pykälän teksti aiheuttaa jo tällaisenaan hämmennystä. Pykälässä puhutaan vedenottopisteestä, mutta toteutetulla raakavesitarkkailulla tarkoitettaneen laajemmalla alueella tapahtuvaa raakavesitarkkailua. Selkeämpää voisi olla puhua vedenottopisteen raakaveden muodostumisalueesta, jolla voitaisiin tarkoittaa pohjaveden vedenottokaivon tai -kaivojen sieppausaluetta tai pintaveden valuma-aluetta, jolla raakavesi muodostuu ja jossa se vedenottopisteelle kulkeutuu. Pohja-etuliite pykäläehdotuksessa lienee kirjoitusvirhe, koska tarkoitus on kaikei huomioda myös pintavedenottopisteet.

Vesihuoltolaki 16 § Tiedottamisvelvollisuus

Vesihuolto-organisaation tulee ilmoittaa kertaluonteisesti kaikki liittyjäkiinteistöt kunnan rakennusvalvontaan kunnan pyynnöstä rakennusten liittymien tarkastamista ja korjaamista varten väestötietojärjestelmän rakennus- ja huoneistotietoihin. Tämän jälkeen vesihuolto-organisaation tulee ilmoittaa vuosittain kaikki uudet liittymät ja lakkautetut liittymät vuoden viimeisen päivän mukaan seuraavan vuoden maaliskuun loppuun mennessä kunnan rakennusvalvontaan. Tätä tietoa hyödynnetään vesihuolto-organisaation liittyjä määrän laskemisessa asukaslukuna. Tämän pohjalta määräytyy vesihuoltolaitoksen koko vesimäärän lisäksi.

Vesihuoltolaki 16 a § Asiakirjojen julkisuus

Vesihuoltolaki 20 d § Vesihuollon tietojärjestelmä

Laitokset toimittavat tietojaan vuosittain jo tällä hetkellä. Käytäntö ei näin ollen muuttuisi, mutta voi maininta tietenkin lain pykälässä olla mainittuna.

4. Ympäristönsuojelulaki 222 § Ympäristönsuojelun tietojärjestelmä

5. Markkinaevalvontalaki 1 § Soveltamisala

Ympäristönsuojelun tietojärjestelmän rekisterinpitäjiä on useita, kuten ylläpitäjiäkin. Järjestelmän ylläpitäjä on se taho, joka vastaa järjestelmän käyttökunnossa pitämisestä siten, että järjestelmä on käyttäjien käytettävissä sovittujen ehtojen mukaisesti. Järjestelmän ylläpitäjällä on pääsy kaikkiin järjestelmän sisällä oleviin tietoihin ja se vastaa myös käyttäjähallinnasta ja tietoturvasta. Järjestelmän käytön estyessä järjestelmän ylläpitäjä selvittää yhdessä palvelutoimittajiensa kanssa (esim. ITpalvelutoimittaja), joka vastaa järjestelmän teknisestä ylläpidosta) ongelman ja korjaa/korjauttaa sen.

Koska useat viranomaiset käsittelevät tietojärjestelmien sisältämiä henkilötietoja lain soveltamisalaan kuuluvina yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisina rekisterinpitäjinä, heidän voitaisiin katsoa toimivan kaikkien yhteisrekisterinpitäjinä tietosuoja-asetuksen 26 artiklan nojalla. Vaikka viranomaiset toimisivat yhteisrekisterinpitäjinä, ne ovat kuitenkin viranomaisten erillisyyksiperiaatteen mukaisesti toisiinsa nähden itsenäisiä. Kukin rekisterinpitäjä vastaisi oman tietojärjestelmän, rekisterin tai tiedoston osalta tietosuoja-asetuksessa rekisterinpitäjälle asetetuista vaatimuksista.

Lausuntoa valmistelivat Ritva Britschgi, Harri Juvonen, Jyrki Laitinen, Toivo Lapinlampi, Lena Nordqvist, Sirkku Tuominen ja Riitta Teiniranta.

Helsinki, 1.4.2022

Jyrki Laitinen
ryhmäpäällikkö

Leif Schulman
pääjohtaja

Asiakirjan allekirjoittaminen

Asiakirja: SYKE/2022/417-2 Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi terveydensuojelulain muuttamisesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti. / Följande personer har undertecknat detta dokument elektroniskt. / This document has been electronically signed by the following persons:

Leif Schulman, Suomen ympäristökeskus, JOT Johto ja johdon tuki
Jyrki Laitinen, Suomen ympäristökeskus, KTK KKV Kestävä vesihuolto

* Allekirjoittajat ovat yllä organisaationimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä. / The signers above are in alphabetical order according to their organization's name. / De ovan nämnda undertecknaren är i bokstavsordning efter organisationens namn.